

Pohľady do minulosti najvýznamnejších osobností Michaloviec

Bulletin, vydaný pri príležitosti
otvorenia výstavy v exteriéri
24. júna 2016

MICHALOVCE
srdce zemplína

www.terraincognita.sk

Názov:

Zostavovatelia:

Autori:

Pohľady do minulosti najvýznamnejších osobností Michaloviec
Ing. Ľudovít Földy, RNDr. Jana Machová, Dr. Martin Molnár
Mgr. Alena Mišíková, PhD., Dr. Martin Molnár, Mgr. Matej Starják

Jazyková úprava a preklad:

Vydal:

Mgr. Matej Starják, Mgr. Miroslav Dufinec
PHOTOVISION Michalovce pre Mesto Michalovce
v spolupráci so Zemplínskym múzeom v Michalovciach,
kultúrnym zariadením Košického samosprávneho kraja, v roku 2016

Bulletin bol vydaný vďaka podpore programu Košického samosprávneho kraja Terra Incognita

ISBN:

987-80-89857-00-5

Milí priatelia,
život každého mesta dotvárajú aj tradície a v rámci nich i podujatia, ktoré približujú jeho jednotlivé oblasti.

V Michalovciach sa už tradičným stáva aj podujatie Galéria pod holým nebom, ktorým chceme na našom námestí – na jednom z našich najfrekventovanejších miest – ukázať Michalovčanom a návštevníkom mesta časť tvorby našich umelcov, pohľady na mesto a okolie očami fotografov a teraz ukázať i časť histórie Michaloviec.

Práve história mesta je oblasťou, ktorej sa v poslednom čase intenzívne venujeme, viac ako v predchádzajúcich obdobiach. Robíme to preto, lebo chceme o sebe – prostredníctvom poznania života našich predkov – vedieť čo najviac, pričom sme presvedčení, že v našej minulosti nájdeme dostatok inšpirácie aj pre náš súčasný a budúci život, ale najmä veľa podnetov k tomu, aby sme prehlbovali vo všetkých nás opodstatnenú hrdosť na to, že sme Michalovčania a Zemplínčania.

V tomto smere je dôležité poznať aj významné osobnosti regiónu, ktoré Zemplín i Michalovce majú. Tie, ktoré terajšou galériou predstavujeme, sú historicky najvýznamnejšie. Albert z Michaloviec, Imrich Sztáray, Irma Sztárayová a Teodor Jozef Mousson sú známi v odborných kruhoch, menej však o nich vie široká verejnosť. Veríme, že i vďaka tejto prezentácii sa o nich a o ich zásluhách dozvie čo najviac ľudí. Nádejáme sa, že aj vďaka tomu budeme môcť Michalovce teraz i v budúcnosti prezentovať ako mesto, ktoré sa má o čo zo svojej histórie oprieť a má na koho nadviazať.

Dúfam, že aj tohtoročná Galéria pod holým nebom zaujme čo najväčší počet našich občanov i návštevníkov nášho mesta, verím, že aj teraz prispeje väčšine z nich k príjemnému pocitu z letnej atmosféry v Michalovciach.

Viliam Zaborčák
primátor mesta Michalovce

RYTIER ALBERT Z MICHALOVIEC

(? – PRED 3. FEBRUÁROM 1434)

Stredoveký rytier Albert z Michaloviec pochádzal zo šľachtického rodu pánov z Michaloviec. Jeho otcom bol Gregor z Michaloviec, mal i súrodencov – Ladislava a Juraja. Presný dátum Albertovho narodenia známy nie je, niečo o jeho veku však môže napovedať listina z roku 1410, kde sa spomína ako mladý.

Ako mnoho iných príslušníkov vrstvy aristokracie, aj Albert sa venoval predovšetkým vojenstvu. Vstúpil i do služieb kráľovho oblúbenca – rytiera Stibora zo Stiboríc. Toto jeho rozhodnutie sa ukázalo ako správne, pretože provinčného šľachtica dostalo do spoločnosti najvplyvnejších ľudí vtedajšieho feudálneho Uhorska.

Keď v roku 1414 Stibor zo Stiboríc zomrel, Albert vstúpil do služieb jeho synovca – jágerského biskupa Stibora. Ďalšie veľké zmeny v jeho živote priniesla účasť na koncile, ktorý sa začal v roku 1414 v nemeckej Kostnici. V danom čase Albert vstúpil aj do johanitského rádu. V roku 1417 mu panovník Žigmund Luxemburský udelil hodnosť priora Vранy, čím sa stal najvyšším predstaviteľom johanitov v Uhorsku. Ešte pred skončením Kostnického koncilu dal Žigmund Luxemburský v roku 1418 vystaviť rytierovi Albertovi, jeho potomkom a ostatným príbuzným – k väčšej sláve rodu – armáles, kde je pôvodný erb šľachticov z Michaloviec „polepšený“ o korunu a prsteň.

Neskôr, za zásluhy, panovník vymenoval Alberta za dalmátsko-chorvátskeho bána (tento úrad, jeden z najvyšších v krajine, zastával v rokoch 1419 – 1426).

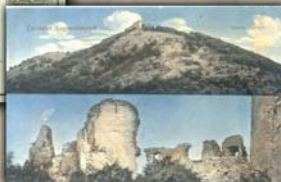
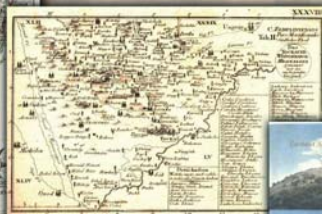
V roku 1428 Albert získal rozsiahle majetky na „Dolnej zemi“, v Nadlaku. Ku koncu svojho života – zomrel niekedy pred 3. februárom 1434 – tak mal vo vlastníctve niekoľko desiatok dedín so stovkami poddaných.

Štátnický rod nábov z Michaloviec

[illegible]

Spenders: 179

The noble family of the Lords of Mischolovce came from the Hungarian aristocratic House of Károlyi. The family belonged to the important and ancient Hungarian Houses. The members of the family entered significantly the history of Zemplén and Ugy County in Slovakia as well as the history of the Kingdom of Hungary. In the Middle Ages several branches of the noble family of the Lords of Mischolovce were created – the Thörs, the Székelys, the Illahyis, the Mérfis and the Bródnics.

Andrii – żonaty a młody młodek rycina Alberta z Michalewicz

[illegible]

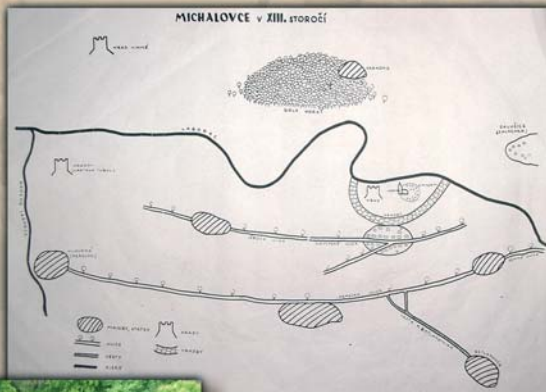
Natella rufina rufina Alberta

Vnukom užšieho čunana Andreja bol Ján, starý otec rytiera Alberta. Keď prišlišej chamechivosti ho odsúdili na smrť všetkých majetkov – z bratovej časti dal totiž vyňať jeho včunu a jej súmennej i poddajným rebel ríše premenovali, dôvody vrhol aj do domu včunu a smutnej žranil jej štátu Mikuláš. Jánov najstarší syn Gregor (čuvne miedy pred rokom 1368) mal troch synov – Ladislava (jeho manželkou bola Alžbeta Olomoucká), Jánka a najmladšieho Alberta (mnoho jeho matky nemámim).

Summary

André, the King County District Administrator, was a direct ancestor of Mathew Knight Albert of Mitchell - before February 3, 1434. In early 14th century his sons also began to use the title "de Mitchell" (de Nipmicheh). André's grandson John, a grandfather of Knight Albert was sentenced to the loss of all his possessions. John's eldest son Orger died sometime before 1369 had three sons - Lathford, Jural and the youngest Albert (the name of Albert's mother is unknown).

Možná podoba
Michalovic
v 13. století

Potomkovia rytiera Alberta predstavali v období stredoveku rotundu na baníku.

Rytier Albert z Michalovic (alebo aj Albert Utzky či Albert Vmanasty)
podpalil z rakvi štátovca z Michalovic. Dittum jeho narodenia
nepoznám - niečo o jeho veku mám ale máte napovedať listina z roku
1450, kde sa spomína ako mladý. Po straze materskej jeho starého otca
Jana zastúpia rodinní ďalšia rakva - úherky kráľ Zigmund Luxemburský
dal nastaviť mu bratovi Lukášovi, twi mladšími, opäť štátovcov
vládnutia. Ten istý panovník však, nariadenie, zbierať rodové matky
v roku 1397 vydal, za vernosť - máve Albertovi.

V starších rybních a vohodn Scibora zo Sciboric

Alto mnoho iných šľachtikov, aj Albert sa venoval predovšetkým vojenskej službe. Bojoval najmä v ťaženiach proti Bosňakom v rokoch 1405 – 1410.

[illegible]

Summary

Knight Albert of Michaelauze or even Albert of Ung or Albert of Vinndi came from the noble family of Michaelauze. It is not exactly known when Albert of Michaelauze was born. However, some dates about his age come from a document dated in 1410 where he is mentioned as young. In the early 15th century he entered the service of Transylvanian Duke Schor of Scedorus. His decision to join the service of the Duke proved to be correct – it resulted in the fact that the provincial noblemen are gradually to the society of the most influential people of the then feudal kingdom of Hungary.

Realizovaný portrét
Stribora zo Striboríc

Dagafus ou Dñs Sthorid de Sthorid Mayenda Transphonie Gomes Vozes
Dñs Flavi Dñs Brepositariu Nimbely Fundador Anno 1861 14/15

Hind Bekov

Pohľad na hrád Beckov

Tympanon z bradla Beckov s erhom Strihovycov

Albert priamom rádu johanitov

Kaľ v roku 1414 Šebor zo Šeboric zomrel, Albert vstúpil do stúdie jeho synovca – uhorského kráľovského Šebora. Ďalšie veľké zmeny v jeho živote prišiel sľadiť na kňazov, ktorí sa začali v roku 1414 v nemeckej Kacerici láo mesta prišiel zrušiť v serevode svojho nového rádu. V danom čase tiež vstúpil do johanitského rádu. A milé sa mu darilo – Štefan Lincoburky mu v roku 1417 sľadil hodnosť priora. Vtom, čím sa stal najvyšším predstaviteľom johanitského rádu v Uhorsku (prior rádu patrili medzi najvyšších cirkevných hodnostárov serevského Uhorska). Zo strany nemeckého láo o preby veľkej priazne a láby, pretože s odbojným rádom johanitov nemali dobré vzťahy. Johaniti boli priam činní pôvodne krížnierskeho cirkevného rytierskeho Rádu sľadého láva, ich najvyšším predstaviteľom v Uhorsku bol prior, sídlaci na chorvátskom hrade Vrana pri Zadare (Lipor Aurem). Albert z Michaloviec sa vzťahom do rádu musel zriedi aj určitých stránok serevského života (v uvedenom čase bol už náčelní).

„Polepený“ rodového erbu

Este pred skončením kráľovského koncilu v roku 1418 dal Štefan Lincoburky vypracovať rytierskeho Albertovi z Michaloviec, jeho nemeckom a ošacným príbuzným – k vláde dáve rádu – armáde, láo je pôvodný erb štátovcov z Michaloviec „polepený“ o korunu a prstí. „Polepený“ erbu mal záležu podobu: zo státoj prílišne korunu v madrom žetve vymazal státoj drevná bránu, prstí podobu brány je červná, v žetve – očerovenej státoj brány je vyčišťanú státoj morda, na vrchole brány sedia dva k serev očerovene červná-biele veľké šeráky a v sľadách drevá státoj prstí a červným očkom. Opisáve erbové znenie čerai aj kľuču erbu.

Summary

Knight Albert attended the Council of Constantia and at that time he also entered the Order of Saint John. In Constantia, the monarch Sigismund of Luxemburg awarded him in 1417 the rank of Prior of Vrana, by which he became the highest representative of the Order in the Kingdom of Hungary. A year later the monarch improved the original coat of arms of the Order of Michaloviec by crowning Albert, as well as his descendants and relatives a Grant of arms.

Sídlo priora rádu johanitov v Uhorsku – hrad Vrana

„Polepený“ erb Alberta z Michaloviec a jeho príbuzných

Hrad Vrana

Zemiansky erb pánu z Michaloviec

Hrad Vrana v dnešnom Chorvátsku – sídlo Alberta z Michaloviec ako johanitského priora

Najstaršie známe vyobrazenie erbu michalovských štátovcov na pečati láva z Michaloviec z roku 1370

Pečat rytiera Alberta z Michaloviec serev roku 1418

Rytier Albert z Michaloviec (? - pred 3. februárom 1434)

Rádové majetky

V roku 1416 Sigmund Luxemburský – kráľ uhorsko – latviskej ríše – Albrechtovi, jeho potomkovi a príbuzným daroval detských i nadobudnutých majetkov, ktoré po jeho smrti nemali pripadnúť šľachtickej rade, ale iba jeho dedičom. Uvádzali sa tu, na prvýkrát, aj všetky sily, predstavenstvo v bratstve Michaloviec (Vinné, Jasenov a Thana) – dobový úlo v roku 50 dedín a nául, zrejme s mestečkom Michalovce. Albrecht sa následne zúčastnil vojny proti Maďarom, započal sa tiež do ďalších vojenských ťažení – najmä do Vláduhu.

Albert dalmátsko-chorvátskym hrdinom

Za účelov novonovú vymenovan Albrechtovi sa tu dalmátsko-chorvátskeho hrdinu (vtedajšieho čestného) v domě jeho bratru v Uhorsku. Tento úrad, jeden z najvyšších v krajine, zastával v rokoch 1419 – 1420. V roku 1426 dal Albrecht získať rúchové majetky na „dobrú zem“ v Nafidoku. Keď kráľovská družina čelila víťazstvu pred 3. februárom 1434 tak mal vo Vláduhu niekoľko desiatok dedín do svojho poddaných.

Význam rytiera Alberta pre Michalovce

Ďalšie naj prístupnejšie rodu páňov z Michaloviec malostiel v stredoveku také významné zastavenie ako priatelia Albrecht. Sily sa ziskali hlavne na boľadách, ktoré zastávali čestné úrady, prítomné v predovšetkom i panovník Sigmund Luxemburský. Al nául, rovnako sa Michalovce vyznamenali do rúchové mestečka, dobové tiež poznávajú erby, obdivujú aj jeho „veteránov“ zrušili. Albrecht dal vyhotoviť i prvú prvú písomnú zmienku o Michalovciach z roku 1244.

Summary

For his merits the monarch granted Albrecht the right to hold the office of the Substitution-Christen (the last time the named territorial belonged to the Kingdom of Hungary) he held this office, one of the highest offices in the country, in the years 1419 – 1420. No other representative of the family of the Lords of Michalovce reached as important status as the prior and his Albert in the Middle Ages. He gained his first money on the battlefield, he served with the authorities entrusted to him, which is proved by the donor the measure Sigmund issued some time later in his life.

Mapa michalovského veľkostatku (na michalovský veľkostatok sa v 19. storočí zmenila väčšina časť pôvodného stredovekého panstva Michaloviec)

Michalovce a okolie na prvej známej mape Uhorska – Lazarovej mape z roku 1528

Vláda rytierov Albrechtov sa zachoval i text prvej písomnej zmienky o Michalovciach z roku 1244

Rytier Albert z Michaloviec (? - pred 3. februárom 1434)

Synovia Alberta z Michaloviec

Rytier Albert mal troch synov – Jóna, Ladislava a Juraja. Najmladší Juraj (Bárfi de Nagymihály, žil v 15. storočí), manžel Amy Semayovej, sa stal zakladateľom michalovsko-bárfyovskej vetvy rodu.

Bárfyovský kaštieľ v Michalovciach (dnes sídlo Zemplínskeho múzea)

S rodom Bárfy súvisí aj renesančná prestávka pôvodného opevneného šľachtického sídla v Michalovciach. Dobies sa zachovala i norma darč. renesančnej kamenný (kamenného ornamentu dverí), kde je – ošerm indio – uvedené meno ALEX BANEY DE NAGY (MIHALY). Práve toto je o Alexandra Bárfyho, ktorý sa spomína v roku 1506 ako majiteľ opevneného objektu v Michalovciach. Uvedená budova patrila Bárfyovcom (po mŕtvosti Jóna) a v roku 1609, keď sa michalovský mušketier, hrád a kaštieľ (Castro et castro Nag Mihály) došli potomkovia Gáborja Bárfyho, cudzieho Bárfyho, ktorý bol synom Franciska a synom Jóna. V roku 1609 získal michalovský bárfyovský kaštieľ aj deňšev – do zápisu – Andrej Scrmay z Pezobánie.

Základný epítal

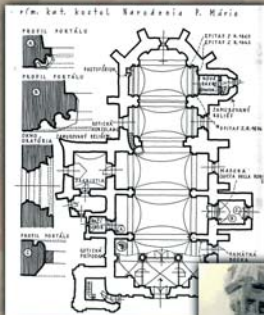
Do predlžok a potomkov rytiera Alberta sa v Michalovciach zachoval, ošerm kaštieľ a rímskokatolíckeho farského kostola, i neškororenesančný epítal, ktorý je najmladší v už opísanom, pôvodne stredovekom kostole pri kaštieľi. Táto rekonštrukcia kamenná došla práve do roku 1609, keď sa Michalovci z Michaloviec z Michaloviec z Michaloviec zachovali kamenný nápis ošerm sídla, je doň arcašev červ 17. februára 1643. Ošerm zachovalosť predstavitelov neškororenesančného krypty farského kostola.

Summary

Knight Albert had three sons – Jón, Ladislav and Juraj, the youngest, became the founder of the Michalovce-Bárfy branch of the house. The house of Bárfy is also related to the Renaissance reconstruction of the original fortified noble residence in Michalovce. The mansion of Michalovce is mentioned as a Bárfy since its name when the Estate of Michalovce as well as the Mansion is divided among the descendants of Juraj Bárfy, called Albert.

Nápis na zachovanom gotickom zvonu, ktorý visí vo veži rímskokatolíckeho kostola v Michalovciach

Pláň Michalovského rímskokatolíckeho farského kostola, postaveného v období stredoveku (v kryptách pod chrámom boli pochovávaní aj šľachtici z Michaloviec; miesto pochovania rytiera Alberta nateraz známe nie je)

Neškorogotické kamenné nástoforium v michalovskom rímskokatolíckom kostole (toto svezský mazarónom bol al rytier Albert)

Neškororenesančný epítal v rímskokatolíckom kostole v Michalovciach – nápis zrejme niekedy z Michaloviec z Michaloviec z Michaloviec zachovali

Zachovaná horná časť renesančnej bárfyovskej (kamenného ornamentu dverí) z michalovského kaštieľa s latiniským nápisom, kde sa spomína Alex Bárfy (často vetva rodu pánov z Michaloviec táto syn rytiera Alberta)

IMRICH SZTÁRAY

(1698 – 1769)

K najvýraznejším osobnostiam z rodu Sztárayovcov určite patrila aj Imrich (Emericus) Sztáray (1698 – 1769), jediný právoplatný mužský dedič panstva Michalovce na začiatku 18. storočia. Zaslúžil sa totiž o pozdvihnutie rodu a o jeho zaradenie medzi uhorské magnátske rodiny, zveľadil tiež rodový majetok.

Narodil sa v roku 1698 do rodiny Františka Sztárayho zo Starého (? – 1703) a barónky Barbory Perényiovej z Perína (v Abovskej stolici).

V roku 1722 bol ustanovený za plnoprávneho vlastníka majetkov, zdedených „po meči“ i „po praslici“ (po mužskej aj ženskej línii). Keď zomrel Ján Pongrácz z Michaloviec, Imrich Sztáray získal tiež hrad Vinné a michalovské panstvo.

Koncom roka 1740 panovníčka Mária Terézia (1740 – 1780) vymenovala Imricha Sztárayho do úradu župana Užskej stolice.

Keď Imrich v roku 1743 získal späť rodové majetky v Michalovciach, začal s rozsiahlou barokovou prestavbou michalovského kaštieľa.

Mária Terézia mu tiež udelila, o štyri roky neskôr, grófsky titul.

V rokoch 1747 – 1760 dal Imrich Sztáray obnoviť a prestavať (v barokovom slohu) aj rímskokatolícky farský kostol v Michalovciach, ktorý bol poškodený počas Thökölyho povstania (1678 – 1685).

Tohto príslušníka sztárayovského rodu panovníčka v roku 1767 ocenila opäť, a to najvyšším civilným vyznamenaním – Radom svätého Štefana.

Gróf Imrich Sztáray zomrel v roku 1769, pochovaný bol (ako jeho druhá manželka) vo františkánskom kostole v Budapešti.

Gróf Imrich Sztáray (1698 – 1769)

Výšný Michalovec bol vtedy dvadsať rokov starý mladý a výstavný grófský rodák Sztárayovec. K najvýznamnejším osobnostiam pochádzajúcim z tejto rodiny, určite patrili aj Imrich (Imrichus) Sztáray (1698 – 1769) – jediný právoplatný majiteľ dedičstva Michalovec na začiatku 18. storočia. Zdedil si ho v podstatne rovnakom a jeho zaradenie medzi šľachtu magnátskej rodiny, zvidňal tiež rodový majetok.

Detstvo a neholotovosť

Imrich sa narodil v roku 1698 do rodiny Františka Sztárayho zo Starého Ľ – 1709) a barónky Barbory Terézyovej z Terňa (v Abodovci stolič). Jeho otec istý čas zastával funkciu zemepného podkmanu, medzi s Pongráczovcami z Michaloviec bol tiež významným poradcou Michalovec, pretože spravoval rody Sztárayovcov, Sztárayovcov a Tibayovcov vypravil „do mŕtve“ (no mužskej línii) počas vojen a prevzatých rodových povstaniach v 17. a začiatkom 18. storočia. Imrich mal i sestru Veroniku, a keďže sa však zúčastnil iba veľmi málo prírodných správ. Ako muž oboje zdedil po svojich prírodných majetkoch, najmä v Zempléne, Užhorode a Barabási stolič. Do jeho detstva výrazne zasiahla udalosť posledného prevzatého povstania pod vedením Františka II. Rakúšana, ktoré vypuklo v roku 1703 a trvalo celým rokom. Tenne pred jeho skončením sa Imrich spolu s príslušnými Pongráczovcami uterýval na hrade Vinné, dohľadom cisárskymi vojakmi. Hrad bol napokon vydaný cisárskemu generálovi Virmándovi a jeho šľachtici „obytavci“ obdržali vernosť cisárovi, vďaka čomu im nezahrozili majetky.

Summary

Imrich Imrichus Sztáray (1698 – 1769) was one of the most prominent personalities of the aristocratic house of Sztáray in the early 18th century. He became the only male heir-in-law in the house of Michalovec. He contributed to the prosperity of the House of Sztáray and its ranking among the Hungarian magnate families as well as to the growth of the university of their seat, Terra Incognita. Imrich Sztáray and Barbara Terézy, he also had a sister, Veronika.

Gróf Imrich Sztáray – dedič michaloveckého kadca a panstva Michalovec

Hrad nad obcou Vinné patrili v 18. storočí Imrichovi Sztárayovi

Zemepisný erb rodu Sztárayovcov

Gróf Amrich Sztáray (1698 - 1769)

Delić namiriva Michalovec

[illegible]

Radiant Heat

Uz ako hrdin sa imrich Székely zoml a grófné Mária Zichyová (1791 – 1799), krásn avestovú tupa – grófa imricha Zichyho a gróffy Terézie Zichyovej, Mária však zomrela mladá a bezdetn. V roku 1791 sa imrich v Trnave zaoberal po družinách, a to s hrdinami Teréziou Desfargis de la Tourneille (1714 – 1799), ženou mal vtedy 33 rokov a Terézia (67) preferovala „po moji“ pochováť s gróffy Arpád v Belgicku (67 rokov). Po smutku sa manželka usadila v Košiciach. V roku 1734 začal imrich stavať kráľov v Ochtáňov, tam sa i s rodinnú prestavbnú miedly po roku 1740. Počas sedemdesiatich rokov sa manželstvámu páru narovlné intenzitv deti, doposledu sa však došlo len málo nymokom.

SUMMARY

In 1722 Jeruk Stacey was designated the rightful owner of the Estate of Nicholas. Later, in 1734 he gained the post of an Administration Advisor of Spid Chamber in Kalisz. In 1725 Emperor Charles VI (1711 - 1740) granted him a Baronial title for his loyal service. The Baron married Countess Maria Zofy (c. 1728). After her death he got married for the second time to Baroness Theresia Desingny de la Tourneille (1714 - 1759). After the wedding the couple lived in Kalisz and later in the castle in Opatowitz. They had seven children.

Portrét Anny Stáravovej, rodenej Zichyovej – prvej manželky Juricha Stáravého

Портрет Антоніе Десфайны – маркі дружелюбной манеры
Імреча Седрашю

Baránsky erb Imricha Stebnayho (vpravo)

Portrét Elienna Desfagny – brata druhej manželky
Imricha Sztrávyho

Pamětná deska z roku 1749

Gróf Imrich Sztáray (1698 - 1769)

Učkový žurnal

[illegible]

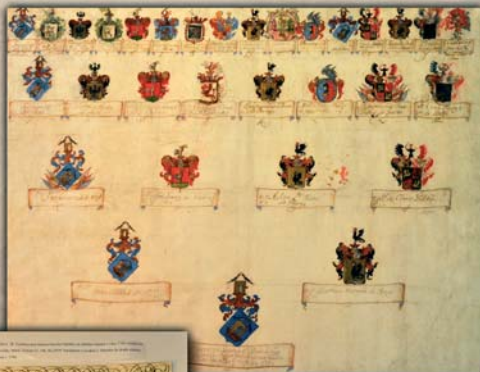
Walczyk podziurzył z roku 1742

V roku 1737 začal Imrich Štáry vybaovať pre svoju manželku Teréziu nálepieň priestorného Radu Hviezdičného kríža. K podmiatkom patrilo, darením ľudu, aj doštiepnie žesťných šľachtických predkov do štvrté generácie. Vyhotovený bol teda, v roku 1742, genealogický výpis – rodomost s menami a malými erbmi šľachtických predkov Imricha Štára. Barón Imrich Štársky je v rodomoste uvedený ako deďko starobylého rodu, ktorého zakaždým bol jakež

Š Michalovec. Dovedieť sa mažno i to, že Imrichova praradná matka z otcovej strany – grófka Kristína Wesselenhous – bola sestrou známeho uhorského nástánika Františka Wesselenhousa a žuvratna leopoldínskej „Majestätnej Vozmú“ Márie Salómej.

Summary

In late 1740 Empress Maria Theresa (1740 – 1780) appointed Jurich Szalay for his faithful service to the office of Ung County District Administrator. He held this important office for more than twenty years. A precious family tree in parchment featuring the names and painted coats of arms of the Jurich Szalay's noble ancestors (back to the fourth generation) comes from 1782.

Gróf Imrich Sztáray (1698 – 1769)

Michalovec – sídlo rodu a centrum panstva

Zo manželky Márie Terézie na trón postúpala Imrich Sztáray a o povýšení hrabov majetkov, ktoré v tom čase už boli vo vlastníctve, a o povýšení hrabov z roku 1743 dal napraviť manerale domov štárcovskej rodiny Sztárayovcov, aby mu viedli záložné majetky. O rok neskôr sa čas Imrich zaviazal vyplácať Sztárayovcom, do piatich rokov, záloh vo výške 600 000 zlatých. Keď Imrich Sztáray zomrel v roku 1743, mal rovnaké majetky v Michalovciach, záloh s rozsiahlym barokovým prestonkom michalovského kaštieľa. O štyri roky neskôr mu Mária Terézia udelila grófsky titul. Zo vyplatení záloh a povýšení Imrichových hrabov sa michalovské panstvo znovu rozvíjalo. Tomuže prispievali aj štárcovská rodina Sztárayovcov, le prispievali na prestavbu rodného kaštieľa v Szarove, udelili sa tiež o založenie a rekonštrukciu pri Šebaniach. Vyvorené boli aj podmienky na doostrojenie panstva – na omeškané usadiť prichádzali noví osadníci, medzi nimi hlavne Rútini, ale i nemacké rodiny zo Švábska. Imrich Sztáray mal tiež pravo súdiť poddaných, usadených na michalovskom panstve, a to na zemenarodom záde v kašli v Michalovciach alebo na Sztárayoch.

Svetlý patrón

Menovaný štárci záležli – dorem inho – aj patronálne právo nad farmármi a kašli v michalovskom panstve. V rokoch 1747 – 1760 dal napr. obnoviť a prestavbu v barokovom štýle rímskokatolíckej farárky kašli v Michalovciach, ktorý bol pôvodne podľa Tridákyho postavená (1678 – 1680).

Summary

In 1742, at 1743 respectively, Imrich Sztáray became the owner of the Marston in Michalovec as well as the Estate of Michalovec. In 1747 Emperor Maria Theresa awarded him the title of Count. As the landlord and patron he rebuilt the ancestral manor in Michalovec and Szarov, his involvement in the establishment and development of Šebani was crucial, and he also financed the extensive baroque reconstruction of the Roman Catholic Church in Michalovec in the years 1747 – 1760.

Grófský erb Sztárayovcov z roku 1747

erb Imricha Sztáraya na kalichu z roku 1749

Pozlátený kalich z roku 1749, ktorý Sztárayovci – ako svetskí patróni – darovali pre michalovskú rímskokatolícku kašľu

Rozložitá monstrancia z roku 1759, ktorá pre rímskokatolícku kašľu v Michalovciach daroval Imrich Sztáray s manželkou

Nápis a erb rodiny Sztárayovcov na monstrancii z roku 1759

Gróf Imrich Sztáray (1698 - 1769)

Na stĺpici žltava

V roku 1759 zemrda v Pezeli vo veku nasledujúcich 45 rokov, druhá poroucha manželka Terézia Desfaigny de la Tournelle. Smrť milovaného osoby zrejme ovplyvnila i rozhodnutie Imricha Sztáraya postaviť veľa rímskokatolíckeho farského kostola v Michalovciach (aj základy kameni bol položený v roku 1700. Posuvnícka Mária Terézia tiež v roku 1759 vymenovala celého Biskupa do vysokého farského cisárovo-bálskeho nádu (mal poradiť) Mas pri stávkach vnútornej politiky, ktoré sa oficiálne mal nasledovník rok vo Viedni. Imrich dostal povolenie a na úroveň opam, ktorý bol vydaný v roku 1764 do Bratislavy. Tri roky pred svojou smrťou mal Imrich Sztáray vo Vinohradskej ulici, ale 16. júna 1768 sa v Michalovciach ešte opäť dostal. Donožte matky tak zložili jeho trnu z ymoria - nájazdár Ján Filip zložil posuvu Sztáry, praxerelny Artyer sa stal vlasovými panstva Vinohradskej a nájazdárskym gyvni Michalov, ako bolo zvykom, praxerelny Jarcovsky dom (Michalovsky kaštieľ) a nájazdár Michalovce, Dostram Leopoldine a Márii Anne zas obdržal „Jánovskú krevicu“ - kaštieľ na 15 000 tárik. Všetkých tuc. zúčastnených zúčastní, aby na jeho smrti dali odložiť 1 000 tárikých omli za spásu jeho duše. V roku 1767 panovníčka Mária Terézia udala Imrichovi Sztáraymu najvyššie civné vyznamenanie za verejnú službu o štát a panovnícky dom - Rád svätého Štefana. Gróf Imrich Sztáray zemr v roku 1769, pochovaný bol - ako jeho manželka - vo františkánskom kostole v Budapešti.

Summary

In 1759 Maria Theresa appointed Imrich Sztáray to the high office of a secret imperial-royal adviser. Five years later he took part in the secret war of Hungary in Bratislava. In 1767 he was granted the highest civil award - the Order of St. Stephen. Count Imrich Sztáray died in 1769 like his wife, he is buried in the Franciscan church in Budapest.

Michalovský kaštieľ a rímskokatolícky kostol po barokovej prestavbe, ktorá financoval Imrich Sztáray

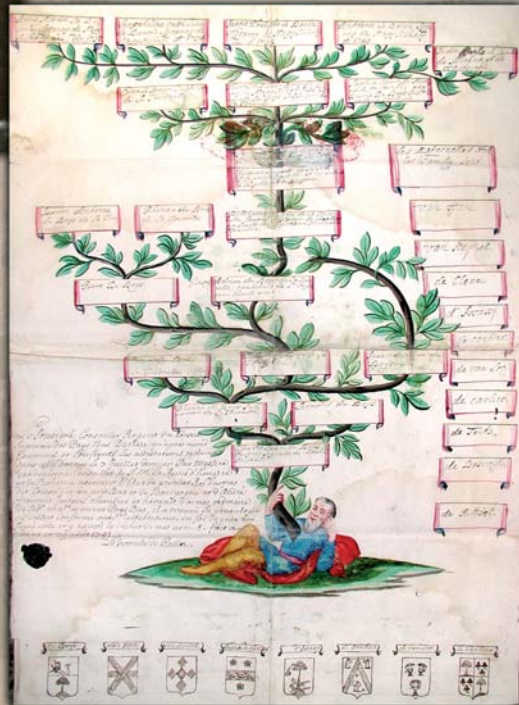
Základný kameň veľa michalovského rímskokatolíckeho kostola s menom Imricha Sztáraya

Základný erb rodiny Sztáray a Desfaigny na kostole v michalovskom kaštieľi

Základný erb rodiny Sztáray a Desfaigny, vsadený do steny kaštieľa v Michalovciach

Gróf Imrich Sztáray (1698 – 1769)

DEI IMRICHA SZTÁRAYO A TERÉZIE DESAIGNY DE LA TOURNELLE

1. Antonia (1733, Koláro – 1733, Koláro)
2. Alexander (1733, Koláro – marec 1734, Koláro)
3. Leopoldina (1734, Koláro – na rok 1770)

Bola dvornou dámou na cisárskom dvore vo Viedni. V roku 1760 uzavrela s Michalovicom manželstvo s grófom Jánom Barabázyim (bratovom osmanského arcibiskupa Františka Barabázyiho).

4. Julius František (1736, Koláro – ?)
5. Mária Anna (1738, Koláro – 1816, Praha)

Prvotná ako dvorná dáma Márie Krútiny – najvyššejšej dámy Márie Terézie. V roku 1760 sa vydala za grófa Jánov Browna, ríšskeho veľkoho maršala a matku Jozefa II. v čase dieťaťa Carolov na Bavorsku. Je Jan Filip (1739), Koláro – 1814, Koláro, pochovaný je v dieťa Starý na dedičom hrobohu Starý. V roku 1763 sa opäť s grófom Adamom Barabázyim uzavrela manželstvo – hrobov prejavom vzťahov arcibiskupa a kardinala krútyho Migazziho. Za verné služby ho ponúkol Mária Terézia v roku 1772 vymenovať do úradu hlavného úradu tamojšia.

7. Anna (1740, Koláro – 23. január 1808, Ott, Rakúsko)
Získala panstvo Vinné. Bol členom rádu maltezijských rytierov. Dostaloh hodnosť generálmajora, udelený mu bol i rytiersky rád Márie Terézie. 8. Jozefína (1743 – 1743, Chudčany, dnes súčasť obce Chudčany, o Jozefín (1743, Chudčany – 1746, Michalovce, pochovaný je v dieťa Starý na Michal (1747, Chudčany – 1798)

Bol dedičom michalovského kastela a panstva Michalovce. Zastával úrad župana Lipčice, veľkodušného veľkodušného. Bol prvým prezidentom a vymenovaním veľkodušným i hlavným veľkodušným. Zastával sa tiež o výstavbu budovy kastela. 11. František (1756, Michalovce – ?)

Sztárayovci si za kráľovských rodov svojich detí vybrali aj šľachtu alebo šľachtu – zrejme verili, že im to v budúcnosti priniesie veľké šťastie.

Summary

The marriage of Imrich Sztáray and Thérèse Desaigny de la Tournelle resulted in the birth of 11 children, but unfortunately, only five of them lived to reach the adult age. The Sztáray family did not hesitate to add some beggars to become the governors of their children – they apparently believed that a beggar's governance will bring the children better luck. Among their children, we can find Imrich Sztáray, serving the Imperial Court in Vienna, as well as prominent states and army officials. Count Mikuláš Sztáray, the owner of the Mansion and Estate of Michalovce, was also a well-known member of the ecclesiastical, military, and a composer.

Detail listinového nápisu s erbom na baročnom hrobohovom nápisu z roku 1766

Vlások hodvábne hodvábistvé náčie z roku 1766, ktoré vyrobila dcéra Michalovského hrobohu Márie Terézie pre bost v Starom (svo manželstvom Michalovce bol členom rodiny Sztárayovcov)

Portrét generála Filipa Browna – manžela dvornej dámy Anny Sztárayovej

Portrét Jozefa Browna – brata manžela dvornej dámy Anny Sztárayovej

Pamätná doska z roku 1784 so šľachtickým erbom rodov Sztáray a Esterházy nad vstupom do michalovského rímskokatolíckeho kostola

Portretovaný šľachtický erb rodov Sztáray a Migazzi

Portrét dvornej dámy Márie Brownovej, rodenej Sztárayovej

Maltezijský rytier a generálmajor Anton Sztáray

Zápis Imricha Sztárayho o narodení detí

IRMA SZTÁRAYOVÁ

(1863 – 1940)

Irma (Amália Jozefína) Sztárayová pochádzala zo starianskej vetvy grófskeho rodu Sztárayovcov. Jej rodičmi boli Viktor Sztáray (1823 – 1879), dedič starianskeho panstva, a Mária Töröková, pochádzajúca tiež z grófskej rodiny.

Narodila sa 10. júla 1863 v kaštieli v Starom, o deň neskôr ju pokrstili v starianskom rímskokatolíckom kostole.

Od roku 1894 pôsobila Irma ako dvorná dáma cisárovnjej Alžbety. Zo začiatku mala štatút provizórnej dvornej dámy, postavenie riadnej dvornej dámy nadobudla až v roku 1895. Panovníčka si ju časom veľmi obľúbila, o čom svedčí i fakt, že Irma sa stala dámou Radu Hviezdneho kríža, na čele ktorého bola samotná cisárovná.

Irma Sztárayová sprevádzala Alžbetu na jej mnohých cestách po Európe i Afrike (bolo to v rokoch 1894 – 1898). Svoje spomienky z tohto obdobia neskôr zhrnula do knihy, ktorej český preklad vyšiel pomerne nedávno pod názvom „Poslední léta císařovny Alžběty. Vzpomínky dvorní dámy.“

Zrejme najdôležitejšiu životnú úlohu zohrala Irma Sztárayová dňa 10. septembra 1898, keď sprevádzala cisárovnú na prechádzke po brehu Ženevského jazera – bola totiž svedkom atentátu a tragického skoncu panovníčky.

Po pohrebe cisárovnjej sa Irma zdržiavala v sobranskom kaštieli, kde opatrovala svoju matku (tá zomrela v roku 1916). Dochádzala aj do Michaloviec – za rodinou svojho brata Alexandra Sztárayho, ktorá bývala v tunajšom kaštieli.

Grófka Irma Sztárayová zomrela 3. septembra 1940 v Sobranciach, pochovali ju do rodinnej hrobky v blízkosti Kostola svätého Vavrinca (kostol ani krypta už neexistujú). Neskôr telesné pozostatky Sztárayovcov a Törökovcov preniesli na miestny cintorín.

Grófka Irma Sztárayová (1863 - 1940)

Scariadus verba nati Sztáray

Irma Sztárayová pochádzala zo scariaduskej vetvy grófskeho rodu Sztárayovcov. Jej zväčšiteľom bol Irmin priateľský otec Ján Filo Sztáray (1739 - 1804), ktorý bol z čapí cisársko-kráľovskej ríše, manželka Jína Filo - Barbara Migazziová - mala čas medzi príslušníkmi viacerého arciepisbopa a kardinala Kristófa Migazziho. Uvedený mandátový pár sa zúčastnil o barokovo-magistralných presťahovaní kaštieľa v Scarone, v roku 1811 bol tiež podrobený závažným kúpeľom v oboch scariaduskej Mandátovskej rímskokatolíckej katedrále Nanebovstania Panny Márie. Ján Filo Sztáray indikoval si pri príchode urbárskych regulácií - najmä v rámci reformy z dôvodu vlády Márie Terézie, v čestnej dievčine doce Remesla Márie záložil tiež kúpeľ na zmluvnom ošetrovaní a ošetrovanie tu vznikla celma, dnes už zrušená Sztárayová. Spomiatka nepomohla Jína Filo Sztáraya a Barbaru Migazziho medzi opomienku ich Irmy Kristófa Sztáraya (často sa o nich vyznačuje Sztárayových kúpeľov - patrili medzi najdávnejšie kúpeľné zariadenia v rámci celého Uhorska), ďalšie Irmy Irmy (bol domovským kúpeľom a v poslednej dobe vstúpila Ján Nepomuk Waldstein, manžel si vo Vinnom; išlo o člena abádnie vied, amaterského maľára a zberateľa historických diel).

Vincent Sztáray - starý otec Irmy Sztárayovej

Rodový kaštieľ v Scarone zložil Vincent Sztáray (1774 - 1827), syn Jína Filo Sztáraya a starý otec Irmy Sztárayovej. Ako mladý muž sa dostal, v grófskej budove francúzskeho kráľovstva Márie Antoinie, do Paríža. Púta Veľkej francúzskej revolúcie ho sťahovala maršala de la Rue, z jej mladých detí sa dočkala samohlasy. Zo mladých rybníkov ich ale roztvoril mlčanlivosť - maršala so svojimi deťmi došlo pod glosou, Vincenta Sztáraya zachránil výmena za lebného francúzskeho generála. Nešťastí sa očím s Jánom Scarmayovci a Irmy bývali v scariaduskej kaštieli.

Summary

Irma Sztáray came from the Scarid branch of the House of Sztáray. A few of the prominent representatives of this family branch were Ján Filo Sztáray (1739 - 1804) - the founder of the family branch, an Imperial-Catholic administrator and a secret imperial-royal adviser, as well as his son, Irmy (a canon and a priest, of course). The ancestor Marcellus in Scarid was inherited by Vincent Sztáray (1774 - 1827), a son of Ján Filo and a grandfather of Irma Sztáray, the husband of Jína Scarmayová. He married Jína Scarmayová with whom he lived in the Mansion of Scarid.

Grófka Barbara Sztárayová, rodená Migazziová

Gróf Ján Nepomuk Waldstein, príbuzný Irmy Sztárayovej
- významná osobnosť uhorskej dejiny

Združený erb rodov Sztáray a Scarmay na štítu v rímskokatolíckom kostole v Scarone

Portrét Jánosa Sztáraya, rodeného Scarmayovej - starého maršala Irmy Sztárayovej

Grófka Irma Sztárayová (1863 - 1940)

Rodičia a sestra

Rodičia Irmy boli Viktor Sztáray (1823 - 1879), dole starieteho poručka, a Mária Töröková, pochádzajúca tiež z grófskej rodiny. Manželia žili v Starom, kde sa im postupne narodilo sedem detí: Eugen (1855 - 1904), Sári (1858 - 1896), Sári (1859 - 1941), Alexander (1862 - 1948), Irma (1863 - 1940), Erzsébet (1865 - 1869) a Alžbeta (1873 - 7).

Narodenie Irmy Sztárayovej a jej detstvo

Irma sa narodila na júl 1863 v kaštieľi v Starom. Pôstrená bola o deň neskôr v starostovom rímskokatolíckom kostole, v bronzovej lize sa imadovala ako Amália Jozefína. O detstve tejto pradávnosti rodu Sztárayovcov vieme iba veľmi málo - napr. v roku 1869 bývala so svojimi rodičmi a susedkami Sztárayovci a Alexandrom Edmond a Sáriou boli na štúdiách v kaštieľi v Starom, ktorý mal na prvom poschodí tri izby (komnaty), na druhom poschodí ďalších jedenásť izieb a stieňovný bol v nádvornom nádvorí. Rodina mala tiež k dispozícii vlastného kováča, učiteľa Jóna Kinyóho a početné služobníctvo.

Irmin najstaršími bratranec

V počiatkoch revolučných rokov 1848 v starostovom kaštieľi si Mária Sztárayová (staršia sestra Irmy) otec Viktora, brat sa vydala za grófa Leopolda Zichyho. Manželia sa tu narodili syni Deza (1849 - 1904), nešťastný hrdinový mladík, európsky zmluvy Karlovy Vrchy (patrili k cisárovi Ferencovi Józsefu) a sľavovateľ - šľavovateľ bol i napriek tomu, že v roku 1863 prišiel z Španielska.

Summary

Irma Sztáray's parents were Viktor Sztáray (1823 - 1879), the late of the house of Sztáray and Maria Török, who also came from a noble family. Irma Sztáray was born on 10 July 1863 in the Mansion of Sztáray. She is listed as Amália Jozefína in her birth certificate. One of her cousins was Deza Zichy (1849 - 1904), a composer, a well-known European "one-handed" virtuoso pianist, one of Ferenc's best students and a virtuoso.

Hlavný oltár
kostola v Starom
(vreckými
národnými
tónmi chrámu boli
Sztárayovci)

Portrét Vincencia Sztárayho - starého otca Irmy Sztárayovej

Sztárayovský kaštieľ a kostol
v čase narodenia Irmy Sztárayovej

Sztárayovský kostol, kde pokrstili Irmu Sztárayovú
(pod chrámom sa nachádza i rodinná krypta)

Pohľadnica zo Starého s kaštieľom rodiny Sztárayovcov a rímskokatolíckym kostolom.

Grófka Irma Sztáraiová (1863 – 1940)

Pred nástupom do služieb cisárovné

Podobne ako o detstve, aj o živote Irmy pred nástupom do služieb cisárovné Alžbety bolo veľa zmien. Dáma je iba dohadovať, že na príkladoch sa až do svojho štyridsiatať roka zadržovala domom Starého a v Senitzkovi, Sobrancech a občas i v Michalovciach.

V službách cisárovné Alžbety

Prvýkrát list od cisárovné zasielal Irma v roku 1904, keď trávila čas v dŕži Sobrance – podľa viacerých spomienok si ho prečítala no náhraz z výletu na Moršé dŕ. Grófka navyše zrejme odovzdala Irmu šikovnú priateľku Mária Terézia, ktorá bola treťou manželkou Karola Talavina – cisárovná mladšieho brata a otec nadväzoval náhodou traja Františka Ferdinanda. Cisárovná Alžbeta si teda Irmu Sztáraiovú, dovtedy pomerne nezrelú šachistku, vybrala do svojho oficiálneho sprievodu. Zo začiatku mala štatistiku provokatívnej domnej domy, postavenie riadne domnej domy nadväzovala až v roku 1905. Pozorovali si ju časom veľmi obľúbila, o dom svojej i fakt, že Irma sa stala dŕmou Rábiu Hviezdoslavu kráča, na čele ktorého bola samostatná cisárovná, Irma Sztáraiová spravovala Alžbeta na jej mnohých cestách po Európe i Afrike bolo so v rokoch 1904 – 1908. Svoj spomienky z čias obľúbenej nadväzovala do knihy, ktoré desky predával vďaka pomerne náhodou pod názvom „Podobne leta cisárovné Alžbety. Vzpomienky domnej domy“.

Summary

Not much is known about Irma Sztáraiová's infancy or about her life before she entered the service of Empress Elisabeth. Irma was starting in the surroundings of Sobrance when an invitation letter from the Empress reached her in 1904. Irma Sztáraiová, as a lady-in-waiting, accompanied the Empress during her numerous journeys through Europe and Africa (in the years 1904 – 1908). Her memories of that period were later compiled up in a book which was published more recently in a Czech translation under the title "The last years of Empress Elisabeth. Memories of a lady-in-waiting".

Irma Sztáraiová

Sobranské kúpele – obľúbené miesto Irmy Sztáraiová

Irma Sztáraiová často navštevovala aj Moršé dŕ

Titulný list spísaných spomienok Irmy Sztáraiová

Genealógia (roľstvom) predkov Irmy Sztáraiová z roku 1895

Grófka Irma Sztárayová (1863 - 1940)

Zavraždenie Stefana – brata Irmy Sztárayovej

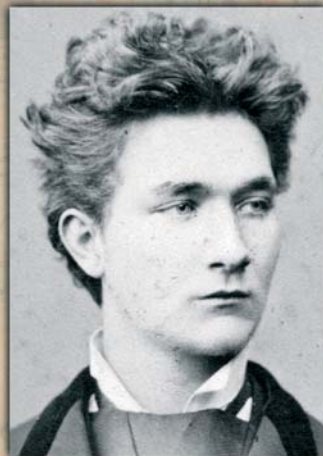
Závažný smrť grófa Stefana Sztárayho – irmého brata – spravila
slabšie ministerstvo spravodlivosti, špeciálnej a neobdobných súdov.
Z ústredného listu sa možno dozvedieť, že zomrel 12. júla 1896, keď bol
pred pohorou, viedol smrť. Jeho vrah, ktorý sa stal zastrelcom
cez dno? Gróf bol zastrelený jedinou ranou, keď sa zdržoval v jednej
z miestností starianského kaštieľa.

Radiť tragičtu

Vražda Stefana Sztárayho bolo zasiahla celú rodinu. Irma Sztárayová
a celá rodina vo svojich spomienkach napísala: „Aj keď a moja rodina viedla
neobdobných radov zasiahla celá. Dňa 12. júla 1896 bol závažne zavraždený
môj brat Stefan. Bola to strašná rana a ja som nemohla opustiť našu
celú rodinu mŕtveho.“ Cítila sa vystrašená svojím sústavným v deň, „Práve
som dostala tú strašnú správu. Práve moja najmilovanejšia sestra.“
„Týmto je i moje manžel a ja som. Všetci dovedia, že prichádza
predtým. Alžbeta.“ Irma tak bola o pár dní než bol zavraždený
niekoľkomaťmi dovedia. V novembri 1896 viedl musela niekoľko dní
stráviť vo Viedni, a tak to cítila Alžbeta pociťovala na zistenie –
spravovanie v závažných Sztárayovom bolo vraj veľmi dojemné.
O vyšetrení Stefana vraždy sa zúčastnili aj členovia cisárskej rodiny.
I manželka veľkého štátu polícia náhodou odviedli nebol. Až oviť než bol sa
vraj bývalý grófkou zabudeli, na smrteľnej poranení, viedla prichádza.
Je to on zastrelil Stefana Sztárayho, kto chcel za jeho manželku.

Summary

In 1896, Stefan Sztáray, a brother of the lady-in-waiting Irma Sztáray was murdered. His death
deeply affected the whole family. Irina Sztáray expressed
in a letter her great sadness as if that time had never been.
The investigation of the murder of Stefan attracted the interest of the members
of the Imperial House, because the best efforts of the police the offender failed to be caught.

Stefan Sztáray – brat Irmy Sztárayovej

A hitvesi szeretet és az özvegyi fájdalom
szenteli
SZTÁRAY ÉS NAGYMIHÁLYI
GRÓF SZTÁRAY ISTVÁN
EMLÉKÉNEK
* 1858. FEBR. 7. † 1896. JUL. 12.
Jézusom, irgalmazz!

Pamätná tabuľa, venovaná zavraždenému
Stefanovi Sztáraymu

Stefan Sztáray bol zastrelený jedinou
ranou (výstrelom) cez okno,
keď sa zdržoval v jednej z miestností
starianského kaštieľa

Kresba
zachytávajúca
smrť
Stefana
Sztárayho

Gröfka Irma Sztáraiová (1863 - 1940)

Azentár na cisárovni Alžbete

Zrejme najdôležitejšiu svoju úlohu zohrala Irma Sztáraiová ako agentka cisárovnej Alžbety na prelomoch rokov 1908, keď spravovala cisárovnu na posledných rokoch jej života. Bola totiž poslednou agentkou a tragického konca monarchie. Po Alžbete prišla na Irma a potom aj na cisárovnu Francúzku Joannu I., a to v kaplnke viacerých Burgundov, kde bola vystavená panovníčova relikvia. Monarcha ešte raz poľnohospodárskym spôsobom svoju manželku a poľnohospodárku, aby na druhý deň prišla do Sobotrčian. Ošetrovala ju, ale aj s ňou, pri tom cisárovna občasla srodokom, cisárovnej Alžbete a manželke, ktorá mala cisárovnu v čase smrti na hrudi. Panovník nevedel veľký čas. Na záver sa Francúzka Jozef ešte raz poľnohospodárskym spôsobom a Irma Sztáraiová ošetrovala Sobotrčian, bezprostredne po potrebe aj viacerých.

Irma Sztáraiová a Sobotrč

Irma sa najdlhšie zdržiavala v sobotrčskom kaštieľ, kde ošetrovala svoju manželku. Tá zomrela v roku 1910. A prvú svoju manželku, ktorá bola spásaná grófka, ktorá svojich spomienok, ktoré písala v roku 1909. Uchovávala tu i kavi, ktoré mala na sebe cisárovna v čase agentky - manžel sa dávala. Miesto kniežat Alžbety v Sobotrči. Za Sobotrč Irma dochádzala aj do Michaloviec, kde v kaštieľi bývala rodina jej brata Alexandra Sztáraiova. Grófka Irma Sztáraiová zomrela 3. septembra 1940 v Sobotrči, pochovaná tu do rodinnej hrobky v hrobke Karcza. Pútnik Vavruša Karcza, on bol prvý, čo našiel Irma. Následne sa Irma Sztáraiová a Sobotrčianci presťahovali na miesto cmentára.

Summary

Irma had the most important role in her life experienced Irma Sztáraiová on September 3, 1908, when she was accompanying Empress Elisabeth during her walk along the shore of Lake Geneva, as in fact she witnessed the assassination and the tragic death of the Empress. After the funeral of the Empress, Irma returned to Sobotrč where she had to look after the body of the Empress, which was buried in the local church and later, after the failure of the crime, her remains together with the remains of the other family members were transferred to the local cemetery.

Irma Sztáraiová

Irma Sztáraiová ošetrovala roľnícku starostku uchovávala v Sobotrči dary zavraždených cisárovnej Alžbety

Sobotrčský rímskokatolícky kostol - tu sa konali smútočné obrady po smrti irmy Sztáraiovej

Kaštieľ v Sobotrči, kde sa zdržiavala Irma Sztáraiová po odchode z cisárskeho dvora

Kaštieľ v Sobotrčiach

Cisárovna Alžbeta a Irma Sztáraiová na prelomoch rokov 1908

Grófska Irma Sztáraiová (1863 - 1940)

Michalovec príbuzní dvorní dámy

Alexander Sztáray (1863 - 1940), bratr bratra, mladší Michalovec
vzťahovali sa bezlesemu príbuznému Antonovi Sztárayovi (ten zomrel
v roku 1893). Šlieta s manželkou Paulinou, rodenou Vécseyovou, bývali
v kaštieľ v Michalovciach, kde sa narodili i všetky štyri deti: Mária (1899
- 1969), Aneta (1902 - 1970), Míhál (1904 - 1977)
a Magdaléna (1905 - 1999).

Zivot v michalovskom kaštieľi

V roku 1903 Alexander Sztáray zamestnal dvadsať ľudí, ktorí sa
starali o potreby rodiny v kaštieľi, aj o samotný kaštieľový areál. Išlo
o kováča alebo kováča, mlynára, náboj sťahujú, dielcu, práčku, kováča,
kovača alebo záhradníka, boli tu i zamestnanci, vykonávajúci pomocné práce.
Pri kaštieľi sa nachádzal nádvorný park a kováreň, v areáli ešte
predchádzala budova tzv. starého kaštieľa (v súčasnosti časť tu sídli
administratívna veľkostatkárska a národný národný národný dvorček,
súčasťou ako starý dvor "Lepší národný"). Zo Sztárayov sem, za svojimi
príbuznými, dochádzala aj bývalá dvorná dáma Irma Sztárayová.
Príležitostí na ročné stretnutia bolo viacero - najmä v roku 1927 sa
v Michalovciach vydala Irma za manžela Mária Sztárayovi (za manžela
a brata grófa Jozefa Csákyho, dieťa o štyri roky mladší tu zomrela
Irma dvadsiť Paulina Sztárayová, rodená Vécseyová).

Dalšie osudy michalovského kaštieľa

V roku 1944, pred Michalovcami sa frónom, Michalovec i zrušený kaštieľ
opustil posledný členovia rodu, Michalovec - v roku 1945
- bol kaštieľ zrušený.

Summary

Alexander Sztáray (1863 - 1940), a brother of Irma, inherited the mansion
of Michalovec from his relative Aneta Sztáray (she died in 1893), who had children
he had in the Mansion of Michalovec with his wife and four children, where
Irma used to come with her relatives for numerous visits. In 1944,
the last members of the house of Sztáray left Michalovec as well as the Mansion.
Consequently, in 1945 the Mansion was nationalized.

Michalovec kaštieľ patrili Alexandrovi Sztárayovi a jeho deťom

Syn a dcéra bratra Irmy Sztárayovej
pred kaštieľom

Trizieranstvo pred michalovským rímskokatolíckym kostolom
a kaštieľom (mesto názov Sztárayho námestia)

Alexander Sztáray
- bratr Irmy Sztárayovej

Deti Alexandra Sztáraya s pesničkou
na balkóne michalovského kaštieľa

Kaštieľ v Michalovciach

TEODOR JOZEF MOUSSON

(1887 – 1946)

Teodor Jozef Mousson (pôvodne Moussong) sa narodil 15. decembra 1887 v obci Hőgyész (dnešné Maďarsko). Jeho otec pôsobil v dedine ako učiteľ, matka sa starala o domácnosť. Teodor Jozef mal i dvoch bratov – Andreja a Júliusa.

V rokoch 1902 – 1906 študoval na Maďarskom kráľovskom štátnom učiteľskom ústave v Baji. Neskôr odišiel do Budapešti, kde sa vďaka podpore svojho uja venoval maliarstvu (jeho meno je uvedené v zozname študentov tunajšej Priemyselnej umeleckej školy).

Do Michaloviec pricestoval aj s manželkou na jar 1911, napokon tu strávil dlhých 33 rokov. Zo začiatku, v rokoch 1911 – 1919, pôsobil ako učiteľ, neskôr bol v slobodnom umeleckom povolání.

Školské prázdniny v roku 1912 strávil v umeleckej kolónii v Nagybányi (viedol ju impresionistický maliar Karol Ferenczy). O rok neskôr, i s manželkou, odcestoval do Talianska, kde spolu navštívili mestá Fiume a Benátky (uvedená cesta ho zároveň inšpirovala k namaľovaniu obrazov, zachytávajúcich prístavný život a výjavy z benátskych ulíc). Pred rokom 1918 často cestoval aj do Budapešti, kde navštevoval výstavy známych výtvarníkov.

Teodor Jozef Mousson sa svojou tvorbou presadil najmä v Čechách (pražskí obchodníci s umením z neho neoprávnene spravili Francúza), bol tiež členom Jednoty výtvarných umelcov Slovenska (svoje diela pravidelne posielal na spolkové výstavy).

V dotazníku z roku 1933 uviedol, že „na východnom Slovensku, v Michalovciach, pestrými farbami maľuje prostonárodný východoslovenský kraj“.

Umelec sa, aj s rodinou, usadil v roku 1931 vo vilke na Hrádku, kde potom býval až do roku 1944.

Teodor Jozef Mousson – „maliar zemplínskeho ľudu a slnka“ – zomrel v roku 1946 v Trenčíne, tu má i hrob.

Teodor Jozef Mousson (1887 - 1946)

Detstvo a mládež

Teodor Jozef Mousson sa narodil 15. decembra 1887 v obci Hájvéc, (dnes súčasť Zúpa, dnešné Maďarsko), podľa matričnej knihy jeho rodné meno bolo Mousson. Otec pôsobil v dedine ako učiteľ, matka (Jozefa Fischerová) sa starala o domácnosť. Rodia rodinné tradície prišli dohľadom Moussonovej prišli do Uhorska ako misionári z Alasky. V 20. storočí bola práve forma pôvodného mena upravená do podoby Mousson so zjednotením, že rodina má francúzsky pôvod (na území Alasky totiž existuje lokalita Mousson).

Teodor Jozef mal dvoch bratov - Andreja a Jitku (Jitka menovaná neďalej vystupujúca za uču a žil v Budapešti). Vďaka talentu, ktorý získal po otcovi, sa Teodor stal maľárom a dobrým hudobníkom.

Štúdium

Teodor Jozef Mousson získal základné vzdelanie vo svojom rodisku, po skončení ľudovej školy nastúpil do gymnázia v Szekszárd, pričom dostal sa na mestské reálne školu. V roku 1902 nastúpil do prvého ročníka Maďarského kráľovského štátneho učiteľského ústavu v Bači, o čom je svedčom študentský úspešný list. Počas štúdií však vstúpil do Maďarskej strany, kde sa vďaka politickým aktivitám stal členom Maďarskej strany. Jeho meno je uvedené v zozname študentov časopisu Prírodných študentských štúdií z roku 1900, v zozname študentov Výchovnej školy (Köznevelési), ani University výtvarných umení v Budapešti za rok - 1 v zozname študentov - študentov. V roku 1904 bol Teodorovi Jozefovi Moussonovi priradený študentský štipendium Spolku výtvarných umelcov Maďarska v Budapešti vo výške 1 200 korún (v danom čase išlo o pomerne veľkú sumu peňazí).

Summary

Teodor Jozef Mousson was born on 15 December 1887 in the village of Hájvéc, nowadays Hungary. His father worked there as a village teacher, his mother took care of the household. He had two brothers, Andrej and Jitka. After graduating in the pedagogical study he did not become a teacher but he went to Budapest, where he devoted to painting thanks to the support of his uncle. His name is on the list of the students of the State Technical Arts School, where in 1902 he received a scholarship of the Association of Visual Artists Maďarska in Budapest.

Budova učiteľského ústavu v Bači

Teodor Jozef Mousson ako študent gymnázia

Rodina Moussonovcov

Teodor Jozef Mousson (vľavo) s bratmi Andrejom a Jitkou

Učiteľský ústav a internát v Bači

Malý Teodor Jozef so svojimi rodičmi

Teodor Jozef Mousson (1887 - 1946)

„Maľar zemepisného štátu a školy“

Maľar a umelec Teodor Jozef Mousson spolí 33 rokov svojho života s Michalovcami, dedovca ho označujú za „maľara zemepisného štátu a školy“.

Pečiatky pôsobenia na území Slovenska

V roku 1910 sa Teodor Jozef prvýkrát objavil – s ženou Grindovou (1886 – 1924), ktorá pochádzala z chorvátskeho Záhrebia, na území poľa štátného poľovníctva pri Balazove. Krátko po svadbe dostal pracovnú ponuku – miesto učiteľa v michalovskej meštianskej škole. Do Michaloviec pricestoval s manželkou na jar v roku 1911. Keďže nerozumiel slovenskej jazyk, pri komunikácii so žiakmi mu pomáhala žena. V roku 1912 sa páru narodili dvojčiatka Edita Mária a Janka Mária, o dva roky neskôr, v maďarskom húfyčej, pribudol do rodiny syn Vilam.

Teodor Jozef Mousson ako pedagóg

Do svojom príchode do Michaloviec naznačil Teodor Jozef Mousson ako učiteľ vriedenia na tunajšiu meštiansku školu, vyznával si nemčinu. V roku 1914 poštudoval, spolu s niekoľkými ďalšími učiteľmi tento štýl, michalovskú samostatnú a finančnú podporu. Na „meštianskej“ škole až do roku 1919, zároveň učil – na čiastkový úväzok – i na učňovskej remeselníckej škole. Práca pedagóga Teodora Jozefa došlo vyčerpanie, navyše v ne náhodou perspektívu – často sa totiž zvrátila a faktom, že musel ísť aj také deti, ktoré brečeli v škole ani večer. Takmer každý nádeť riel zvykol chodiť na vidiek, počas prázdnin cestoval, prinajmä celá mesiac maloval po dedinách.

Summary

In 1910 Teodor Jozef Mousson and his wife Jena Grind arrived in Michalovce where he mainly taught drawing at the Municipal School. He taught there until 1919 and at the same time he raised cattle by part-time teaching at a Vocational Craft School. Almost every Sunday he would go to the countryside and during the holidays he used to travel on whole months or more around the villages.

Umelec so svojou prvou manželkou Jenu, rodenou Grindovou

Teodor Jozef Mousson pri práci

Teodor Jozef Mousson medzi učiteľmi a študenti michalovskej meštianskej školy

Maľar s prvou manželkou a deťmi niekoľko po roku 1914

Teodor Jozef Mousson (1887 - 1946)

Prvé študijné cesty

Teodor Jozef Mousson strávil študijné prelety v roku 1912 v umelckej kolónii v Nagyvárdy viedol in impresionistický maliar Karol Ferenczy. O rok neskôr, aj s manželkou, odcestoval do Talianska, kde spolu navštívili mestá Ríme a Benátky. Uvidená cesta ho zároveň pohltivá k naturalistickým obrazom, zachytávajúcich prázdniny život a výhľady z benátskych ulíc. Do Talianska sa s manželkou vrátil, a to v lete 1914. Krátko potom bol donúten odstúpiť, rozmyšľal totiž o ukončení svojej iniciatívnej kariéry. Jeho plány však prerušila vypuknutie prvej svetovej vojny. Pred rokom 1915 umelcovi často cestovali aj do Budapešti, kde navštevoval výstavy známych výtvarníkov.

Prvé výstavy

V roku 1911 Mousson vystavoval svoje diela v meste Székesfehérvár, v Michalovciach sa prvýkrát predstavil júncom júna 1912, jeho maliarske umenie bolo ocenené v roku 1911 v Budapešti umením „Nemzeti szalon“ kde i neskôr zasadai na predaj svoje obrázky, o dva roky neskôr sa jeho tvorbe dostalo uznania aj v Múzeu výtvarného umenia (Művészeti múzeum) v Budapešti. Prvá výstava, 1914, práve v tomto meste predal náležitosť svojich diel. V roku 1916 prvýkrát vystavoval v Kolčiach, a to v ziskovej budove na hlavnej ulici, prvoti Dómu štátu Aliberty. O Moussonove diela prevládali záujem i marcoví a česť obchodníci s umením, o čom svedčí aj osobná náležiťosť bernardného obchodníka s obrazmi v máji 1918.

Summary

Teodor Jozef Mousson spent the school holidays in 1912 in an artists colony in Nagyvárd, led by the impressionist painter Karol Ferenczy and on several occasions he visited Italy and Budapest for inspiration. His painting art received recognition in 1911 at the Budapest Nemzeti szalon. Although he exhibited also in Slovakia, he sold most of his paintings before 1918 in Budapest.

Maliar a rodinnú a pomocníka v domácnosti

Umelci pri tvorbe

Členovia
umelckej
kolónie
v Nagyvárdy
(dnes Baia
Mare
v Rumunsku)

Teodor Jozef Mousson (1887 – 1946)

Teodor Jozef Mousson v slovenskom umelcovi povídaní

Od roku 1910 pôsobil Teodor Jozef Mousson v Michalovciach v slovenskom umelcovi povídaní. Múzej táto ľudská časť čerpal z jeho diela. Prešiel sa najmä v Čechách, kde žil s jeho manželkou. Jeho diela boli vystavené v Michalovciach, z čoho tiež pravidelne poslal na spešné výstavy, ktoré inšpiráciou často vytváral na základoch vidieť – veľkí rúd malíar napr. dedičstvo, ústien do kresla, príjmy počínajúc Maheľ zvonu. Ako raz napísal: Malíar tri alebo osem v Michalovciach (i Sečovciach je niečo, čo sa nedá opísať – iba malíar). To slovenské michalovské Račického domu v jeseň 1927 vzniká umelcov v podzemnej miestnosti ateliér. Teodor Jozef Mousson často navštevoval i katedru v meste Michalovciach, kde – náhodou kontaktom jeho manželky Anny Lechnayovej – zvykli prihliadať rôzni zahraniční umelci.

Moussonov český životný štýl

V rokoch 1922 – 1923 manželom Teodorovi Jozefovi a jeho manželke dve malé deti – Jitka Jozefína a Maria Maria. V roku 1924 zas rakúsky podlažia umelcov manželstvo. Malá sa tak mala s ňou (a potom s ňou) portovať o oči rodinu – dvojčat Edita a Jitka i syna Viléma, jeho kreslo drahé manželstvo s utvárením talianskeho pôvodu. Určitou časťou bolo navštevované manželmi a časťmi hľadámi. Pôvodný život s umelcom nebol jednoduchý, komandovať k napísaniu dvoch životných kníh, Jitka a Maria Lechnayová, vyšla v Kolčiach v roku 1935.

Summary

In the years 1910 – 1944 Mousson worked as a freelance artist in Michalovce, he was represented especially in the Czech country. As a member of the Union of Artists of Slovakia he sent his paintings regularly to each exhibition of the Union, he often visited the mansion in Michalovce, which, thanks to the contacts of the owner Anna Lechnayová, used to be visited by artists from several European countries. In his private life the artist struggled as he had to overcome a number of very tragic family events.

Umelce pri tvorbe v ateliéri

Malíar pri tvorbe v ateliéri

Teodor Jozef Mousson v Ostrave

Budova Račického domu – na poschodí mal Teodor Jozef Mousson ateliér

Teodor Jozef Mousson (1887 - 1946)

Milovaný Hrdák

V roku 1934 sa Teodor Jozef Mousson aj s rodinou usadil vo vilke na Hrdáku (nesie úlohu Michalovskej hvezdičky), ktorú mu prenajal Alexander Setáray. Na oddielom romantickom mieste, obdĺžnikov nádhernou prerozlú, sa umelci cítili šťastní. Bytanie bolo útulné, ale domov. Z nádejných peňazí si dal Teodor Jozef dať, le v ille pracať ma le severskej strane i azdne, kde trvil čoraz viac času. Z Hrdáku tiež vyrazil na motorke - kvôli neprírodnosti - do ďalších dedín. Vo vile býval aj so svojimi trčieho manželkou Klárou Jrmancovou, s ktorou sa zaslúbili v roku 1934. Z manželstva vzišli i dve deti - Erika a Karla. Teodor Jozef Mousson v roku 1942 vážne ochorel, o dva roky neskôr musel milovaný Hrdák opustiť. Zomrel v roku 1946 v Trenčíne, kde mal i hrob (jeho želanie byť pochovaný na Hrdáku sa splniť nebolo).

Umelcové aktivity

V 30. a v prví polovici 40. rokov minulého storočia sa Teodor Jozef Mousson predstavení na viedoch samostatných výstavách ma radní v Michalovciach, v Košiciach, Ružomberku, Ostrave, v horech Carlton v Bratislave, v Prekove, Trenčíne, v Ružekovom salóne v Prahe alebo v Trnave, vystavoval aj s ďalšími výstavnými maľármi ako František Pokladý či Jolita Třihl, rene so sochárom Jánom Hrdákom. Jeho diela vstúpili i významnými československými politikmi Milanom Háčkom alebo prezidentom republiky Slovesnosti republiky Jozefom Tisom. Mousson bol nielen maľárom, ale mal aj technické nadanie - predstí o tom svedčia, že si sám zachovával svoje náradie. Okrem toho zálibou vykonával brúsenie, kral i na hudbách, šife, klavíri a organe.

Summary

In 1934 the artist settled with his family in a villa on Hrdák hill (now the building of the Observatory in Michalovce), a romantic place surrounded by beautiful nature. The artist presented his works in numerous art exhibitions and he also exhibited together with several other artists such as František Pokladý, Jolita Třihl, or the sculptor Jan Hrdák, respectively. Numerous important personalities of the time owned his works.

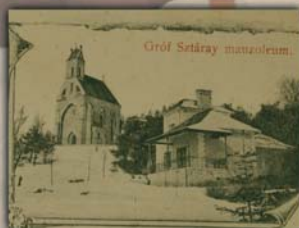
Preukaz totožnosti
Teodora Jozefa Moussona

Mousson pri práci v poli

Fotografia umelca v pohodli domova

Vilka a pohrebňa kaplnka rodiny Setárayovcov na Hrdáku

Umelce so svojimi ocami

Karla a Erika - deti z trčieho manželstva

Teodor Jozef Mousson (1887 – 1946)

Mousson o svojej tvorbe

V dotazníku z roku 1933 Teodor Jozef Mousson uviedol, že „na východnom Slovensku, v Michalovciach, peknými barvami maľuje prostomýrodný východoslovenský kraj“. O dva roky neskôr napísal, že sa začal maľovať skôrmi zo života zemplinského roľníckeho ľudu a pozná sa za „zemľan“ – malici národnostného ľudu maľujú obrázky. Súhlasne volal na Laborec (z roku 1922), Venci z Komarcu (1925). Zameriaval sa na Maďarov na cirkvi. Mousson si pritom svoje námety nikdy nevyberal dopredu. Vždy, ak prišiel, chodil s plátnami alebo lístkami mienkajúcich rečníkov a vždy sa vrátil s hociakými kresbami, ktoré potom dokončoval v ateliéri. Pri maľovaní využíval i svoje obrázkové výtvarné – ako raz povedal: „V skutočnosti maľujem je obraz v mozgu a nie prírodu.“

Dobrá čiara a umelcov

Na stránkach slovenských novin a časopisov sa o umelcovi písalo v tom zmysle, že namaluje – Maďara nádhra a národnú scénu, ale sa výstavy z cirkvi, Jaroslava a jisti – čerpal z Michalovca a okolia, spomínal ho tiež za „Uterka slovenského východu“ (Jozef Uterka bol známym českým maľárom a grafikom). Autor článku k umelcovmu životnému štádiu – národnosti – domov jeho výtvaru. „Mousson je impresionistický Slovák a národný maľuje v plnosti výstavy zo života a ľudského sveta. Zemplinského jeho záhľad je maľovanie etnických scén, ktoré mu poskytl bohaté výtvarné barevných okrajov. Mousson maľuje s kompozitívnou životosťou a s národnosťou, a tým svojím rumom a krásou, ktorými charakterizuje typický barvy celého zemplinského ľudského sveta. Mousson zachytil vo svojich obrazoch čas národného slovenského života, krásu zemplinského prírody, svetlú zemplinskú krajinu a bohatú zemplinskú ľudia, ktorý má tak rád.“

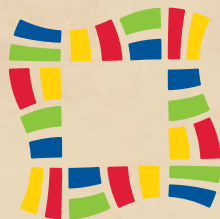
Summary

Teodor Jozef Mousson wrote about himself in the mid-1930s that he mainly captured scenes from the life of Zemplin peasant people and that he considered himself a "Slovak". When mentioning, he said a lot of his inspiration – as he put it: "In fact, the world is an image in the brain rather than nature. He spoke about his work Slovak newspaper and magazine articles of his time also labeled him as "Uterka of the Slovak East" (Jozef Uterka was a well-known Czech painter and graphic artist).

Výber z najznámejších diel Teodora Jozefa Moussona
(zbierky Zemplinského múzea v Michalovciach)

Terra Incognita

Košický kraj

*Projekt **Pohľady do minulosti najvýznamnejších osobností Michaloviec**
je realizovaný s finančnou podporou Košického samosprávneho kraja z programu Terra Incognita*

Bulletin bol vydaný vďaka podpore programu Košického samosprávneho kraja Terra Incognita

ISBN 978-80-89857-00-5

9788089857005

www.terraincognita.sk